

УДК 82.09:316.472.4

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-2-35>

Vita SAHAЦЬКА,

orcid.org/0000-0001-9254-5478

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри української мови

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

(Вінниця, Україна) vikasahackaa@gmail.com

ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ ФЕЙСБУК: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМАТУ

Стаття присвячена дослідженню особливостей формату літературної критики в соціальній мережі Facebook. Автор розглядає роль цієї платформи в сучасному літературному світі та аналізує критику, яка виконується саме на цьому сервісі. У статті звертається увага на те, що формат літературної критики у Facebook відрізняється від класичного підходу і має свої особливості. Автор розглядає вплив Facebook на формування літературної думки та сприяння комунікації між авторами та читачами.

Автор статті вказує на основні риси літературної критики, її функції та жанри, що найчастіше застосовуються в соціальних мережах. Особливий акцент зроблено на тому, що літературна критика в соціальних мережах є складовою частиною діяльності, яка спрямовується на медіаосвіту та розвиток особистості завдяки матеріалам соціальних мереж з метою формування культури спілкування із засобами масової комунікації, творчих та комунікативних здібностей, критичного мислення, вміння самостійно аналізувати, інтерпретувати та оцінювати тексти літературної критики в соціальних мережах, а також оволодіння різними формами самовираження завдяки використанню літературної критики. Також окреслено особливості формату літературної критики в соціальній мережі Фейсбук.

Метою статті є розкриття особливостей та вивчення впливу соціальної мережі Facebook на сучасну літературну критику. Автор статті намагається проаналізувати, як Facebook впливає на спосіб, яким проводиться літературна критика, а також виявити особливості цього формату.

Одним із головних аспектів мети є вивчення ролі Facebook у літературному світі: автор статті досліджує, як соціальна мережа Facebook стала платформою для обговорення літературних творів, рецензій та критики. Мета полягає в розкритті впливу цього формату на поширення літературних творів та формування літературної думки.

Ключові слова: *дискурс, інформаційне суспільство, літературна критика, медіаграмотність, медіаінтеракція, соціальні мережі, суспільний феномен.*

Vita SAKHATSKA,

orcid.org/0000-0001-9254-5478

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Language

Vinnitsia Mykhailo Kotsyubynsky State Pedagogical University

(Vinnitsa, Ukraine) vikasahackaa@gmail.com

LITERARY CRITICISM ON THE SOCIAL NETWORK FACEBOOK: FEATURES FEATURES

The article is devoted to the study of the peculiarities of the literary criticism format on the social network Facebook. The author examines the role of this platform in the contemporary literary world and analyzes the criticism performed on this particular service. The article draws attention to the fact that the literary criticism format on Facebook differs from the classical approach and has its own peculiarities. The author analyzes the impact of Facebook on the formation of literary thought and the facilitation of communication between authors and readers.

The author of the article points out the main features of literary criticism, its functions and genres that are most often used in social media. Particular emphasis is placed on the fact that literary criticism in social networks is an integral part of activities aimed at media education and personal development through social media materials in order to form a culture of communication with the media, creative and communicative abilities, critical thinking, the ability to independently analyze, interpret and evaluate texts of literary criticism in social media, as well as mastering various forms of self-expression through the use of literary criticism. The features of the format of literary criticism on the social network Facebook are also outlined in the article.

The purpose of the article is to reveal the features and study the impact of the Facebook social network on contemporary literary criticism. The author of the article tries to analyze how Facebook affects the way in which literary criticism is conducted, as well as to identify the features of this format.

One of the main aspects of the purpose is to study the role of Facebook in the literary world: the author of the article examines how the Facebook social network has become a platform for discussing literary works, reviews and criticism. The aim is to reveal the impact of this format on the dissemination of literary works and the formation of literary opinion.

Key words: *discourse, information society, literary criticism, media literacy, media interaction, social networks, social phenomenon.*

Постановка проблеми. Важко уявити яке-небудь літературно-художнє видання без рецензій, літературних портретів, критичних оглядів та ін. Хоча критична частина не є обов'язковою для журналів вказаного типу, проте в основному вона наявна. Феномен літературної критики та медіа тісно пов'язані між собою. Літературна критика стає суспільним феноменом лише тоді, коли формується національна періодична преса – основний «плацдарм» функціонування критики.

Наразі є гострою проблема формування соціально активної особистості й ролі соціальних мереж у цьому процесі. Саме тому якісні параметри літературної критики в соціальних мережах перебувають у центрі оцінок функціонування самих соціальних мереж. Водночас літературна критика може виступати в якості засобу критичної рефлексії щодо соціальних мереж, а також впливу на них за допомогою зважених оцінок та рекомендацій. Літературна критика в соціальних мережах розглядається вченими як складова частина діяльності, спрямованої на медіаосвіту та розвиток особистості завдяки матеріалам соціальних мереж задля формування культури спілкування зі ЗМК, творчих і комунікативних здібностей, критичного мислення, вміння самостійно аналізувати, інтерпретувати та оцінювати тексти літературної критики в соціальних мережах, а також оволодіння різноманітними формами самовираження за допомогою літературної критики.

Аналіз досліджень. У наш час літературна критика в соціальних мережах в якості галузі творчої критико-журналістської та профільно-дослідницької діяльності перебуває на етапі становлення й самовизначення. Чимало досліджень літературної критики в соціальних мережах роблять акцент на тому, що дискурс вказаної літературної критики постає побіжно в процесі вивчення проблематики журналістикознавчих досліджень, специфіки становлення інформаційного суспільства, формування медіаграмотності населення, організації медіаосвіти та медіапросвіти та ін. Науковці розглядають літературну критику в соціальних мережах як форму медіа-інтеракції, тобто головного способу співробітництва різних видів ЗМК.

Мета статті – вказати специфіку формату літературної критики в соціальній мережі Фейсбук.

Виклад основного матеріалу дослідження. В якості особливої галузі діяльності літературна критика виокремилася ще за часів античності в Греції та Римі. Вона існувала і в Древній Індії та Китаї. Головні положення літературно-критичної діяльності заклали та обґрунтували такі філософи античності, як Платон і Аристотель. Літературна критика є своєрідним видом літературної діяльності, призначеним у світлі відповідних теоретичних концепцій за допомогою певних засобів аналізувати, витлумачувати та оцінювати літературні твори і явища. Літературна критика в її розвиненій формі є відносно самостійною діяльністю, спрямованою на досягнення та оцінку художньо-естетичної своєрідності й суспільного значення нових творів мистецтва слова. Літературна критика є засобом пізнання життя з допомогою твору та засобом пізнання твору з допомогою життя. Вона хронологічно та суттєво є своєрідним авангардом літературознавства: формує перші уявлення про літературні явища та пропагує їх серед читачів (Бурляй, 1985: 45).

Вагомою функцією літературної критики є популяризація найкращих творів, зразків та аргументоване засудження антихудожніх явищ, сприяння подальшому прогресу літератури та вихованню високих літературних смаків читача. Якщо аналізувати літературну критику, то можна стверджувати про те, що критика не завжди має справу з художньою літературою сучасності. Літературна критика спроможна оцінювати й тлумачити твори, створені значно раніше, тому що вони зберігають власні об'єктивні властивості. Літературна критика абсолютно по-новому усвідомлює та оцінює твори минулих років, розглядає їх, враховуючи специфіку сучасності, знаходить естетичні переваги, що не були відкриті раніше. Варто окремо відзначити, що є можливим тлумачення літературної критики в якості виду діяльності та наукової дисципліни. Літературна критика як вид професійної діяльності виникла тоді, коли з'явилися перші періодичні видання. Літературна критика як наукова дисципліна зародилася із літературознавства, коли в його складі оформилися такі

структурні частини, як історія та теорія літератури. Предметом уваги в традиційних видах літературно-художньої критики є творчий процес, творча лабораторія та особистість автора твору, його естетична сутність, змістовні й формальні аспекти втілення в ньому авторського задуму. Літературна критика в якості одного з різновидів літературної діяльності була поступово сформована в ході розвитку літератури. Її зміст, характер, функції, призначення та роль зазнавали значних змін залежно від загального рівня суспільного та культурного розвитку, специфіки певних етапів літературного процесу. Загалом стан літературної критики сам по собі демонструє ступінь освіченості всієї літератури (Федченко та ін., 1996).

Головне призначення літературної критики – слугувати вираженням думки кращої частини публіки та сприяти подальшому розповсюдженню її в масах. Саме тому літературна критика повинна уникати будь-яких недомовленостей, застережень, тонких і темних натяків, що заважають прямоті та ясності справи. У свою чергу, критичним типом інтерпретації художнього тексту передбачається активне вживання певних ціннісних орієнтацій у зміст твору для обґрунтування його значимості чи пояснення його суті в системі. Тож можна стверджувати про те, що вказаний тип інтерпретації здатний виконувати суспільну місію, тобто розвивати в читачів навички критичного мислення. Таким чином, говорячи про роль літературної критики, слід зазначити, що вона слугувала для читачів певним орієнтиром, допомагаючи розібратись у справжніх взірцях літератури та виявити недоліки певного літературного твору. Від того, наскільки розвиненим є стан літературної критики, можна зробити висновки про рівень самої літератури.

Літературна критика значно змінилась із появою онлайн-медіа. В 90-х рр. літературна критика значною мірою жила тим, що покоління між собою з'ясовували, що саме трапилось після 1991 року і хто з них більший «соцреаліст», а хто – «постмодерніст». Однак були й інші: читали Москальця, Рябчука, Родика, Шевельова. Молоде покоління літературних критиків має рису, якої не було раніше. Молоді автори є дітьми соціальних мереж, і саме тому вони привносять у критику формат емоційного фейсбучного посту. Це в душі давно зрозумілого тренду «нової ширості», що має і позитивні, і негативні наслідки. Молодь прагне похвалити текст, але похваляється він дешевими та простими прийомами й репліками – опис суто суб'єктивних вражень, фрази «не сподобалося», «книжка-яка-мотивує», «автор надто

складно формулює – для кого це?» та ін. У цих текстах літературної критики набагато більше емоцій, ніж аналізу. Як результат, літературна критика стала надмірно емоційною, іноді навіть істеричною. Аналіз літературного твору пишеться від себе, внаслідок чого виходить емоційний пост, допис «з приводу».

Розглядаючи жанри літературної критики, що найчастіше застосовуються в соціальних мережах, варто відзначити найбільш актуальні: рецензія, анотація, стаття-огляд, проблемно-оглядова стаття, стаття-портрет, есе. Якщо говорити про жанри, що використовуються критиками в соціальних мережах, то найтипівішими є: рецензія, стаття, інтерв'ю та репортаж. Слід відзначити, що при застосуванні жанру інтерв'ю зазвичай відбувається бесіда з фахівцем у галузі медіа (науковцем чи представником медіа) щодо відповідних проблемних питань або тенденції в медіасередовищі. Тож наразі літературна критика має більш усталену методологічну базу, на відміну від медіакритики, що лише починає її напрацьовувати. Опрацювання досвіду літературної критики може слугувати певним підґрунтям для формування методологічного арсеналу медіакритики, однак беручи до уваги її функціональну специфіку та реалії часу.

Оскільки учасники соціальної мережі не лише транслюють свій контент, а й активно взаємодіють між собою, літературна критика в соціальних мережах має потужний мотиваційний потенціал. Залученню до споживання певного рекомендованого контенту в якості передумови його обговорення, також сприяє публікація медіакритичних твітів і Facebook-статусів у процесі трансляції. Часто такі дописи починаються із констатації того, що їх автор перебуває в процесі прочитання певного літературного твору, що може спонукати читачів залучитись до читання.

Групу «Літературна критика» (Соціальна мережа Facebook, 2017) в Фейсбук було створено з метою популяризації літературної критики на теренах України та за її межами. У цій групі представлено широке інформування потенційних читачів про яскраві літературні та мистецькі явища в Україні та творчому світі попри кордони.

У свою чергу, загальнодоступна група «Літературна критика in UA» (Соціальна мережа Facebook, 2015) в Фейсбук – це онлайн-газета про український літературний процес. У цій групі містяться критичні матеріали, присвячені творчості І. Дзюби та інших українських письменників, а також опубліковано чимало сучасних поетичних творів.

Група для вчителів української мови та літератури й учнів «Українська мова та література» (Соціальна мережа Facebook, 2018) в Фейсбук містить критичні матеріали щодо творчості українських поетів та письменників, багато поетичних творів та народознавчих матеріалів. До прикладу, публікація, датована 7 вересня 2020 року, містить аналіз «Заповіту» Т.Г. Шевченка. Автор аналізу зазначає, що цей поетичний твір є прикладом патріотичної (громадянської) лірики, і в ньому автор закликає українців звільнитися від самодержавства, вести боротьбу за свободу та захищати інтереси простих людей.

Характерною ознакою літературної критики в соціальній мережі Фейсбук є те, що вказана критика розрахована на широку читацьку аудиторію та передбачає цілеспрямоване широке висвітлення літературних тем, дискусії та обговорення в Інтернет-просторі. Так, тут відбувається обговорення книжок і спалахують дискусії між літераторами, а також набули популярності блоги і сайти письменників. Літературознавчі публікації в соціальній мережі Фейсбук призначені не для вузьких кіл, де всі знають один одного, а спрямовані популяризувати читання серед широкого кола аудиторії.

Однією з постійних і тривожних тем сучасного українського літературного дискурсу є теза про відсутність повновартісної, фахової та принципової літературної критики. Це, на думку різних експертів, уможливує активне «курсання» літературним процесом відверто слабких авторів та їх творів з одночасним «затемнюванням» справжніх талантів. За таких обставин усе залежить від уміння певного автора «пропіарити» себе, зручно використавши систему особистих знайомств. І читач, і коло професійних літературознавців перебувають у стані перманентно-латентної розгубленості: бурхливий розвиток сучасної літератури нібито присутній, однак об'єктивно оцінити його художньо-естетичну вартість досить важко. Будучи «мотором» літературного процесу, літературна критика об'єктивно неодноразово потрапляла в специфічні ситуації, коли її стратегічні намагання визначити «правильні» та «високохудожні» рамки літературного процесу не давали жодного результату або шкодили йому. Першою великою спокусою літературної критики в соціальній мережі Фейсбук можна назвати її наполегливе прагнення навчати. Користуючись здебільшого раціональними формами рецепції та узагальнень, критик вибудовує таку логічну концепцію-«піраміду» трактування літератури, що спокушає його своїми можливостями

цілісного осмислення явища та висновування з цього системи повчань, «як творити літературу». Часто критик має більш широкий світогляд, ніж письменник, справді бачить проблематику літератури більш різнобічно, що дає йому підстави «коригувати» різні її «відхилення», «недоладності», «відставання» та ін., стимулювати її завданнями піднятися до високого світового рівня. Часто це має певну користь. Але водночас критик не завжди вловлює внутрішні, «підводні» течії літератури: письменницьку інтуїтивність, візіонерство та містеріальну природу мистецького натхнення. Тож інколи він не відчуває цих глибинних імпульсів літератури та потрапляє зі своєю системою художнього навчання у пастку раціональних схем, надто умоглядних визначень й оцінок. Тоді критик помиляється щодо перспектив літературного процесу, не помічаючи глибинних сенсів творчості справжнього таланту. Друга спокуса для літературної критики в соціальній мережі Фейсбук – це прагнення впливати на літературний процес. По-різному моделюючи його розвиток, критик спокушається можливістю пропонувати письменникам нові теми, проблематику, систему художніх прийомів естетичного самовираження, ідеологічну програму та ін. На постійній основі відсіюючи різні види графоманії, тобто об'єктивно здійснюючи корисну роботу з метою утримування високого рівня естетичної свідомості літератури й художнього смаку читача, критик потрапляє в ситуацію ментора. Згодом він може занадто повірити в абсолютну точність свого аналізу, в результаті чого потрапить у пастку тенденційності, впертого нав'язування читацькій громаді своїх естетичних принципів та оцінок за одночасного непомічання нових художніх імпульсів в літературі. Третя спокуса літературної критики в соціальній мережі Фейсбук – це бажання програмувати розвиток літератури. Кожен талановитий критик із претензіями на винятковість обов'язково переймається амбіцією створити цілісну естетичну програму, реалізація якої дасть змогу досягти того, щоб певна національна література досягла світового рівня та увійшла в стрімкі ритми самопоглиблення та саморозширення. Четверта спокуса літературної критики в соціальній мережі Фейсбук – це надміру теоретичний підхід. Використовуючи аналітичну потугу науки та методологію критики, літературознавець постійно спокушається можливістю зрозуміти внутрішню механіку, природу літератури, зрозуміти «як вона робиться». П'ята спокуса літературної критики в соціальній мережі Фейсбук – це її наполегливе прагнення бути модною. Гонитва за модою спо-

нукає запозичувати новітні теорії із сусідніх культур, створюючи у такий спосіб систему ланцюгового міжнаціонального діалогу, що об'єктивно сприяв збагаченню національних літератур. Але критик майже завжди опиняється перед небезпекою потрапляння в пастку поверховості: запозичуючи щось чуже, органічне для культурної та естетичної свідомості часто дуже відмінного за історичним досвідом, ціннісною парадигмою, мисленнєво-художніми навиками народу, критик доволі штучно прив'язує теоретичні здобутки інших культур до рідної літератури, до кінця не відчувши та не осмисливши їх природи, особливостей і настанов.

Окремо наведемо перелік сучасних проблем, з якими зіштовхнулася літературна критика в соціальній мережі Фейсбук: проблема світоглядного хаосу, відсутність етичної основи, стирання індивідуальності, відсутність настрою змагання, проблема нового масовізму, проблема ринкової залежності, відсутність реального критицизму.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Літературна критика є своєрідним видом літературної діяльності, який призначений у світлі відповідних теоретич-

них концепцій за допомогою певних засобів аналізувати, витлумачувати та оцінювати літературні твори і явища. Літературна критика водночас є засобом пізнання життя з допомогою твору та засобом пізнання твору з допомогою життя. Вагомою функцією літературної критики є популяризація найкращих творів, зразків та аргументоване засудження антихудожніх явищ, сприяння подальшому прогресу літератури та вихованню високих літературних смаків читача.

Розглядаючи жанри літературної критики, що найчастіше застосовуються в соціальних мережах, варто відзначити найбільш актуальні: рецензія, анотація, стаття-огляд, проблемно-оглядова стаття, стаття-портрет, есе. Якщо говорити про жанри, що використовуються критиками в соціальних мережах, то найтипівішими є: рецензія, стаття, інтерв'ю та репортаж. Найпоширенішими засобами літературної критики в соціальній мережі Фейсбук є: група «Літературна критика», група «Літературна критика in UA» та група для вчителів української мови та літератури й учнів «Українська мова та література». Перспективи подальших наукових розвідок полягають у дослідженні літературної критики в інших соціальних мережах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баган О. Спокуси і пастки літературної критики. *ЛітАкцент*. 2009. URL: <http://litakcent.com/2009/06/15/spokusy-i-pastky-literaturnoji-krytyky> (дата звернення: 24.12.2023).
2. Бурляй Ю. Основи літературно-художньої критики. Київ : Вища школа, 1985. 244 с.
3. Галич О.А., Назарець В.М., Васильєв Є.М. Теорія літератури: Підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. Київ : Либідь, 2005. 488 с.
4. Гром'як Р. Т. Історія української літературної критики (від початків до кінця XIX століття): Посібник для студ. гуманіт. ф-тів вищ. навч. закл. Тернопіль : Підручники & посібники, 1999. 224 с.
5. Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія. У трьох книгах. Книга перша: Навчальний посібник/Упоряд. П. М. Федченко, М.М. Павлюк, Т. В. Бовсунівська; за ред. П. М. Федченка. Київ : Либідь, 1996. 416 с.
6. Лебединцева Н. Українська літературна критика: зміна горизонтів. *Наукові праці. Науково-методичний журнал*. Т. 70. Вип. 57. Філологія. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2007. С. 20–23.

REFERENCES

1. Bahan O. (2009) Spokusy i pastky literaturnoi krytyky. [Temptations and pitfalls of literary criticism] Retrieved from: <http://litakcent.com/2009/06/15/spokusy-i-pastky-literaturnoji-krytyky> (accessed 10 December 2023). [in Ukrainian].
2. Burliai Yu. (1985). *Osnovy literaturno-khudozhnoi krytyky*. [Basics of literary and artistic criticism] Kyiv : Vyscha shkola. 244. [in Ukrainian].
3. Halych O.A., Nazarets V.M., Vasyliiev Ye.M. (2005). *Teoriia literatury* [Theory of literature: Understudy for students philol. special higher education closing]. Kyiv : Lybid. [in Ukrainian].
4. Hrom'iak R. T. (1999). *Istoriia ukrainskoi literaturnoi krytyky (vid pochatkiv do kintsia KhIKh stolittia)* [The history of Ukrainian literary criticism (from the beginning to the end of the 19th century): A guide for students of humanities faculties of higher educational institutions]. Ternopil : Pidruchnyky & posibnyky. 224. [in Ukrainian].
5. Fedchenko P. M., Pavliuk M. M., Bovsunivska T. V. ; za red. P. M. Fedchenka. (1996) *Istoriia ukrainskoi literaturnoi krytyky ta literaturoznavstva*. Khrestomatiia. U trokh knykhakh. Knyha persha [History of Ukrainian literary criticism and literary criticism. Reader. In three books. Book one: Study guide]. Kyiv : Lybid. 416. [in Ukrainian].
6. Lebedyntseva N. (2007). *Ukrainska literaturna krytyka: zmina horyzontiv*. [Ukrainian literary criticism: changing horizons] *Naukovi pratsi. – Naukovo-metodychnyi zhurnal*. T. 70, 57, 20–23. [in Ukrainian].